Smärre meddelanden och notiser.

Macrolepidoptera i västra Härjedalens fjällområde.

1891 offentliggjorde överste C. Grill i denna tidskrift (Ent. tidskrift 1891 s. 145) en förteckning över de storfjärilar, som han påträffat under sommaren vid Fjällnäs, det bekanta högstbelägna fjällsanatoriet i Sverige. För den med Skandinaviens fjällfauna förtrogne visar denna förteckning så påtagliga luckor (överste G. var ju egentligen coleopterolog), att det hos undertecknad, som av hälsoskäl reste ditupp i slutet av juni 1931, väckte förhoppning om att kunna göra komplettering av listan. Till en viss grad har det ock lyckats trots den ogynnsamma sommaren, karakteriserad i juni och juli av kyla, blåst och regn (i juni även snöfall). Denna ogynnsamma väderlek har dock medfört, att undersökningen av den egentliga högfjällsfaunan slagit mycket illa ut. En lycklig skickelse gjorde, att det tämligen snart kom till min kännedom, att 1 mil östligare vistades en annan lepidopterolog och det redan andra sommaren, nämligen studeranden Hjalmar Virgin från Eskilstuna, med större fysiska krafter och därför i stånd att både ströva mer omkring och driva nattfångst (med lockbete). Som de båda vistelseorterna till läget och delvis även till sin natur äro litet skilda, kunna våra fynd dels komplettera varandra och dels ge insikt i ett mindre snävt begränsat områdes fauna. Tandläkare F. Nordström har granskat och bestämt det viktigaste av Virgins samling och genomsett mitt manuskript, därvid ur sitt rika lokaluppgiftsförråd godhetsfullt tilläggande ett och annat samt underrättat mig om min gamle kamrat, doktor J. Peyrons, forna besök här. Denne har varit så vänlig att tillställa mig sin lista, från juni 1898 och 1899. Mitt tack för deras osjälviska medverkan!

Virgin och Nordström ha största förtjänsten av vad som här meddelas. Med V:s medgivande publiceras här bägges våra fynd gemensamt.

Områdets läge och natur.

Fjällnäs är en gård i västligaste Härjedalens björkregion, vid mitten av NÖ stranden till den i NV—SO utsträckta < 5 km långa sjön Malmagen, 781,5 m ö. h. Från sjöns övre (NV) ände höjer sig landet en obetydlighet upp till den med glesa björkar beströdda hedartade grusplatån (800—900 m ö. h.), som utgör vattendelare mellan Atlanten och Östersjön och delas av riksgränsen 5 km rätt västerut från Fjällnäs. Parallellt med sjön framgår på dess SV-sida de låga Rutfjällen. På Ö

sidan höjer sig bakom Fjällnäs och övriga utmed sjön liggande gårdar (= byn Malmagen) björklider med rik undervegetation av särskilt fjällvidesnår, björntolta (Mulgedium), stormhatt (Aconitum), kransrams (Convallaria verticillata), stjärnöga (Ranunculus platanifolius), rödblära (Melandrium rubrum), hässlebrodd (Milium) och f. ö. gullris (Solidago), blåbärsris, kovall (Melampyrum), duvkulla (Trientalis), gul viol (Viola biflora) och kärrviol (V. palustris) samt ekbräken (Dryopteris Linnaeana). Små myrar finnas på några ställen både utmed sjön och i sänkor i lidområdet. Ovanför detta gränsar skogen till den stora nakna fjällheden, något kuperad; dess högsta punkt är Malmagsvålen 986 m ö. h. Mot SO övergår denna hed i ett starkt kuperat moränlandskap med en massa större eller mindre småsjöar (Andersåtjälen) fram till fjällen nämligen Hammarfjället, 1138,7 m (med tre breda toppkullar), Lillskarven 1222 m, Storskarven 1254 m och NV om dessa Skenörsfjäll 1181 m. Alla äro de lågfjäll, grustäckta, med ört-, moss- och marklavvegetation helt över, på hög- och eftersommaren snölösa. Ö om dem vidtager barrskogsområdets lägre nivåer, över vilket dock ännu fjällpartier (framför allt Sonfjällets massiv) uppstiga. Avloppet från sjön Malmagen, Tännån, börjande vid gården Ö. Malmagen, går ned hit åt öster intill Hammarfjälls brant stupande sydsida i en sig vidgande dalgång till Tännsjön 716,5 m ö. h. Här, där dalen öppnar sig vitt mot det lägre landet i öster och enstaka barrträd just börja visa sig, på de nedersta sluttningarna från Hammarfjäll och Lillskarven, har Virgin haft sin tillvaro. Hammarfjällets lösa kalkstenshaltiga glimmerskiffer (fräser kraftigt för syra) ger upphov till en otroligt fruktbar mylla, så att den brant stupande björkliden mot ån Tänna har en oerhört yppig, botaniskt berömd sydbergsflora. De mindre branta backarna Ö om Hammarfjäll äro klädda med dels björkäng, dels myräng.

Sädesodling (till grönfoder) förekommer ytterst obetydligt, minimala potatisland i särskilt varmt läge; f. ö. skördas endast gräs.

Över hur pass stort område Grills undersökning sträckte sig, säger han icke direkt; han nämner *Argynnis frigga* från Hammarfjällets topp och *Hesperia centaureæ* från södra sidan av sjön Malmagen. Med Tänndalen måtte han icke ha befattat sig, då *Agrotis cuprea* och *Plusia interrogationis* icke nämnas.

Ehuru höjdskillnaden mellan Fjällnäs och Virgins bostad icke kan ha varit betydande, antagligen blott omkring 30 m, rådde dock tidsskillnad mellan växternas utveckling och insekternas framkomst, i senare fallet till 3 veckor. Så tog t. ex. Virgin pyralididen *Catastia marginea* v. *auriciliata* i början på juli, medan den vid Fjällnäs flög i början på augusti. Faunan är icke heller fullt densamma, i Ö finnas arter av mer låglandskaraktär, vilka saknas vid Fjällnäs, såsom *Argynnis aglaja, Colias palæno, Lycæna icarus, Mamestra dissimilis, Hadena rurea, Larentia spadicearia*.

Fyndlista.

G betyder Grills lista, Vi fynd av Virgin, Pey av Peyron, Vr av Vretlind.

Pieris brassicæ Vi Vr. *Vanessa urticæ* G Vi Vr.

Erebia lappona alla, *ligea* hvdformen Vi, v. *dovrensis* alla.

Argynnis aglaja (Tänndalen) Vi, *euphrosyne* hvdformen Vi, v. *fingal* G Vi Vr, *freyia* Pey Vr, *frigga* G Vi Vr, *selene* v. *hela* G Vi Vr, *pales* hvdformen Vi, handl. Winblad (enl. Nordström), v. *arsilache* G Vi Vr, v. *borealis* G.

Callophrys rubi Pey.

Lycæna pheretes (orbitulus) G Vr Vi, *optilete* v. *cyparissus* G Vi Vr, *argyrognomon* v. *lapponica* G Vi Vr, *icarus* (Tänndalen) Vi.

Chrysophanus hippothoë v. *Stieberi* G Vr Vi, *Syrichtus centaureæ* G Vi Vr.

Hesperia comma G Vi Vr, v. *catena* G.

Eriogaster lanestris v. *aavasaksæ* G. *Pygæra pigra* (G) Vi. *Polyploca flavicornis* Vr Vi.

Agrotis occulta G Vi, *rubi* Vi, *primulæ* Vi Vr (*festiva* Schiff.), *cuprea* Vr Vi.

Mamestra nana (dentina) G Vr Vi, *dissimilis* Vi.

Hadena rurea Vi, *remissa* Vi, *Maillardi* och v. *Schildei* Vi; även några ex. 1932 Vi.

Charæas graminis G Vi Vr. *Cleoceris viminalis* G. *Calocampa vetusta* Vr Vi. *Dyschorista suspecta* G. *Herminia tentacularia* G Vi.

Anarta cordigera G, *melaleuca* G Pey Vi, *melanopa* G Pey Vi, *Richardsoni* Vr.

Plusia interrogationis Vi Vr, *macrogamma* Vi.

Brephos parthenias Pey Vr. *Acidalia ternata (fumata)* G Vi. *Gnophos sordaria* alla. *Biston lapponarius* G. *Pygmæna fusca* G Vi Vr. *Psodos coracina* G Pey Vi. *Phibalapteryx tersata* G. *Lygris populata* G Vr Vi.

Cidaria munitata G Vr Vi, *incursata* G Pey Vr, *suffumata* G Pey Vi, *cæsiata* alla, *nobiliaria* Vr, *autumnata* G Vr Vi, *hastata* G, v. *subhastata* G Vr Vi, *affinitata* G Pey Vr, v. *turbaria* G, *luctuata Schiff.* (= *lugubrata)* Vr, *alchemillata* Vr, *truncata* Vi Vr, *blandiata (adæquata)* G Vr Vi, *minorata* Vr Vi, *albulata* alla, *spadicearia (ferrugata)* Tänndalen Vi, *montanata* hvdformen Vr, v. *lapponaria* G Vr Vi.

Eupithecia pini Retz. (= *abietaria* Göze = *togata* Hb.) Vr, *sp.* cfr satyrata Vr.

Phragmatobia fuliginosa Vi. *Nemeobius plantaginis* G Vr Vi, v. *hospita* G Vi Vr.

Anthrocera exulans och v. *vanadis* G Vr.

Hepialus humuli G Vr Vi, *fusconebulosus* G Vi Vr. v. *gallicus* Vi, *hecta* G Vr Vi.

Utom dessa uppger sig Virgin ha iakttagit på sitt område följande, av vilka tyvärr inga beläggexemplar medtagits:

Vanessa c-album (flera ex.). *Colias palæno. Chrysophanus phlæas. Tæniocampa gothica* (kläckt). *Lygris prunata. Anaitis paludata.*

Grills ca 47 arter ha således ökats till 77, varifrån dock kan dragas 11, endast funna i Tänndalen och på Virgins marker, dit Grills undersökning icke torde ha sträckt sig.

Pygæra pigra finnes icke i Grills ursprungliga lista, men har meddelats av Nordström efter G:s anteckningar; den kläcktes året efter ur från Fjällnäs medförd puppa. Sammastädes omtalas på samma sätt erhållen *Acronycta rumicis,* vilket förefaller Nordström i betraktande av artens kända utbredning f. ö. otroligt. Skulle någon *Acronycta*-art finnas, borde det snarare vara *auricoma.* Skrivfel kan ju tänkas föreligga.

Anmärkningar.

Allmänt.

Året har varit ett dåligt nattflyår. Virgin, drivande nattfångst, har visserligen fått en del, men hur många, som kunde väntats, saknas dock icke såsom t. ex. *Agrostis hyperborea, A. speciosa, Hyppa, Hadena lateritia!* Undertecknad, som på andra orter på väggar, pålar, staket, stenar, jordväggar plägar hitta nattflyn, träffade här uppe icke något utom en enda *Mamestra nana,* en solskensflygande *Agrotis primulæ, Plusia interrogationis* (flera) och den dagflygande *Agrotis cuprea* (rikligt). För fångst av ovan trädgränsen i solsken flygande flyn var väderleken ogunstig, några korta och blåsiga solskensstunder blott ha stått mig till buds, och även Virgins utbyte är i denna del påtagligt ringa.

Dagfjärilar och mätare däremot ha i många fall förekommit massvis, så *Erebiæ, Argynnis euphrosyne* v. *fingal, A. selene* v. *hela,* A. *arsilache, Cidariæ montanata, munitata, albulata, cæsiata; Pygmæna.*

Speciella anmärkningar.

Pieris brassicæ, icke känd här av Grill, uppträdde i början av juli men icke nere på de öppna slåtterängarna utan bland träden i björkliden på solsidan såväl vid Malmagen som under Hammarfjäll och Ö därom (Virgins område). På det mellersta stället finns *Erysimum hieraciifolium, Turritis glabra* och *Drabor;* vid Malmagen är mer ovisst, vad den kan leva av; *Cardamine silvatica* finns endast sparsamt vid bäckar där. — *Vanessa urticæ* har nässlor, dels kulturmedföljda vid gårdarna, dels vilda (v. *Sondeni)* uppe under hamrarna på det efter dem uppkallade fjället; rikligt med larver på bägge hållen. — *Argynnis aglaja* visade sig endast på Virgins område, icke i översta Tänndalen eller vid Malmagen. *A. freyia* tvärtom endast funnen på myr vid Malmagen. *A. frigga* hittades, märkligt nog (den är ju såsom föregående tidig) ännu i mitten av juli i enstaka ganska friska exemplar men högre upp, i översta björkregionen. — *Lycæna pheretes (orbitulus)*

är strängt bunden vid *Astragalus alpinus* (och möjligen *A. oroboides*) och är i det hela icke, såsom Grill anger, talrikast högre upp i liderna vid Fjällnäs utan i Tänndalen, dels på dalbottnen, dels under de (vid *Vanessa*) nämnda hamrarna; vid Malmagen däremot gäller Grills uppgift, därför att där finns näringsväxten så gott som uteslutande uppe i björkliderna, men sparsamt. Ovan trädgränsen går fjärilen knappast.

Om Grills uppgift av *Eriogaster* verkligen avser var. *aavasaksæ,* så skulle man vänta, att den gällde Tänndalen, från vilken han f. ö. intet anför. Ingendera av oss där 1931 har sett till vare sig den eller v. *arbusculæ,* som brukar vara den enda i fjälltrakter förekommande; dess larvbon lysa skarpt i ögonen på fjällheden; den förras, låglandsrasens, i skogen äro lättare skymda.

Tæniocampa gothica's larv har undertecknad, utan att veta om Virgins fynd, förgäves letat efter vid Fjällnäs. — *Herminia tentacularia* måtte varit sällsynt i år; *Anarta cordigera* saknats. *Anarta Richardsoni* lekte undertecknad i hågen i förväg. Och vid första fjällbestigning inom området, 12 juli, blev den mig beskärd, på Skenörsfjäll. På Hamrafjället i slutet av månaden sågs ock i solskenet på Silene acaulis ett avnött svarthudat nattfly med utslitna vingar, som av storleken att döma måtte ha varit densamma.

Brephos såg doktor Peyron rikligt flyga i juni men före midsommar. Undertecknad, som ankom 26 juni, fann naturligen endast larver.

Phibalapteryx tersata, uppgiven av Grill, är ju ett mysticum. (Vi ha icke sett den.) Pulsatilla (vernalis) finns icke närmare än 5 mil österut; skulle den möjligen ha levt på den här så rikliga Ranunculus platanifolius? Vitsippan, föreslagen av Nordström, har blott en enda förekomst, nere i Tänndalen under Hamrafjäll, själv märkte jag den icke. — Av *Cidaria montanata* var naturligtvis varieteten den vanligaste. — *C. minorata* var talrik i Tänndalen vid Andersån, fanns ock annorstädes. — *C. truncata* träffades tre gånger vid Fjällnäs; t. a. på Virgins område. — *Eupithecia pini,* större grankottsmästaren, 1 ex. på Fjällnäs gårdsplan, måste vara vinddriven dit, enär blott några ännu helt små planterade granexemplar finnas där. I mellersta Tänndalen några äldre vilda, på sommaren osynliga bland björkarna. Den andra *Eupithecia*-arten var också ett exemplar vid Fjällnäs, till storlek och form som *satyrata* men alldeles avflugen.

Vid slutet av uppehållet kom undertecknad att tänka på att Hamrafjälls lodrätta skifferbranter med Saxifraga oppositifolia alldeles liknade *Cidaria nobiliarias* tillhåll på Dovre. Som sista dagen bjöd på soligt väder, gjordes ännu ett besök där för att efterse, och det gav positivt resultat! Denna *Cidaria,* som då Nordens fjärilar utkom 1891, endast var känd från Dovre, har sedan visat sig vara vida mer spridd, i det att den träffats av mig i Jotunheimen, av Sparre-Schneider i Saltdalen och vid Tromsö, i Kaafjord i Alten av engelsmannen Chapman och av Nordström i Lappland, dels 1920 på Nulja (Ent. tidskr. 1922, s. 74)

och dels 1927 i Tärna (enl. brev). Den hör kanske således liksom *Anarta Richardsoni* till de i Skandinaviens fjäll *bicentriska* djuren och växterna, vilkas på detta sätt delade förekomst förklaras därigenom att de uppfattas som relikter från en interglacialperiod, vilka överlevt sista istiden på två ställen på norska kusten, varom man kan läsa i Svensk Bot. tidskrift 1927, s. 269, där också påpekas, att frågan gäller även några fjärilar; en synnerligen intressant posthum uppsats med kartor, av prof. M. Elfstrand. Wahlgren talar i Ent. tidskr. 1919, s. 22 endast om det amerikanska elementet i denna fjärilfauna, dit han då för *Anarta Richardsoni*. Emellertid vill undertecknad framhålla, att f. n. inga bevis finnas för att någondera av dessa två fjärilar nu verkligen är bicentrisk, så länge icke norra Jämtlands och södra Lapplands fjärilfauna är undersökt. Att en så stark flygare som *Anarta Richardsoni*, även om den ursprungligen *var* bicentrisk, ännu efter 8000 år skulle så förblivit, synes mig tvivelaktigt. I Jämtland är den funnen av Ringdahl på Vällista-fjäll (Ent. tidskr. 1915, s. 7). Man lägge märke till vid jämförelse med de Elfstrandska kartorna, hur mycket större utbredning de nu omnämnda aktiva fjärilarna ha än de där exemplifierade växterna, som säkerligen ha betydligt svårare att erövra ny terräng med sin passiva spridning. F. ö. vågar jag icke heller bestämt förfäkta, att *Cidaria nobiliaria*, som håller till i björkregionen (på Hamrafjäll tog jag den just i regionens övergång i fjällvidden), skulle kunna överleva en istid; för *Anarta*, som håller till i den trädlösa regionen, på topparna, är det ingen svårighet att tänka sig det; den lever ju nu på det nedisade Grönland.

Märklig frånvaro i faunan.

Pieris napi och v. *bryoniæ*; *Melitæa athalia*. *Dianthoecior* tyckas också ännu saknas. Genom människan har Silene venosa införts och blivit ganska spridd både i Tänndalen och vid Malmagen, men inga larver funnos i dess foderballonger. De flesta exemplaren bli visserligen avslagna i höbärgningen, men det ges nog en del, t. ex. i grusgropar, som få stå kvar.

Larvsöket på träd och buskar var detta år föga lönande. På dvärgbjörk i björkskogen funnos endast bladsteklar men uppe på fjällvidden *Cidaria autumnata* och *Gnophos sordaria*, egendomligt nog; man tycker, att i så blåsig omgivning imagines skulle bli ganska redlösa. Efter *Biston lapponarius* har jag ivrigt men förgäves letat.

Härmed är ingalunda bottenskrapning gjord. Såsom förut sagts, saknas i förteckningen arter, som icke gärna kunna tänkas saknas i verkligheten: *Saturnia*, *Trichiura*, *Hadena lateritia*, *Agrotis hyperborea* (Härjed. enl. Wallengren), *A. speciosa* v. *arctica*, *Cossus* t. ex. — *Argynnis thore* och *Chrysophanus amphidamas*, enl. Nordström angivna för Härjedalen av K. F. Thedenius, kunna också tänkas. Ytterligare komplettering är således önskvärd. *Erik G. Vretlind.*